

Opiniërend

Help het MKB-bouwbedrijf op weg

Hoe kan een MKB-bouwbedrijf zijn gevaarlijke stoffenbeleid op orde krijgen?

Johan Timmerman¹

In Nederland moet iedere werkgever zich aan de Arbowet houden. En dat is terecht: wie mensen voor zich laat werken, draagt er de verantwoordelijkheid voor dat dit werk niet ten koste gaat van hun gezondheid. Maar laten we eerlijk zijn: ieder z'n ding. Ik, arbeidshygiënist, kan slechts dromen van het vakkundig leggen van een tegelvloer of het strak in de verf zetten van een kozijn. Is het dan vreemd dat een werkgever in het MKB, meestal zelf afkomstig uit het vak, niet de kennis en kunde heeft om een goed gevaarlijke stoffenbeleid op te zetten?

In deze bijdrage wordt nagegaan tegen welke problemen het kleine bouwbedrijf aanloopt, en wat de oplossingsrichtingen kunnen zijn. In veel gevallen zijn zowel de problemen als de oplossingen breder te trekken naar bedrijven uit andere sectoren, maar dat is niet per se de insteek van dit artikel.

De knelpunten

In de bouw en infrasector heeft meer dan 90% van de bedrijven minder dan 25 werknemers. Dat betekent dat zij doorgaans geen veiligheidskundige in dienst hebben, laat staan een arbeidshygiënist. Vaak is er wel een preventiemedewerker aangewezen, maar zijn of haar expertise met gevaarlijke stoffen is meestal zeer beperkt. Dat is lastig, want dat betekent dat het bedrijf weinig voorkennis heeft om een goed gevaarlijke stoffenbeleid op te zetten. Daarnaast lopen ze in de praktijk tegen een heel aantal knelpunten aan.

De werknemers merken niets van een dosis-responsrelatie

Het klinkt wat hoogdravend om te zeggen dat werknemers niets merken van een dosis-responsrelatie, want de meeste werknemers zullen daar zelfs nog nooit van gehoord hebben. Toch is het onderliggende concept simpel: werknemers krijgen in de dagelijkse praktijk van hun lichaam geen signalen dat ze blootgesteld worden aan (gevaarlijke) stoffen. Daar waar het knoeien van een sterk zuur over de hand direct tot merkbare effecten leidt, is dat voor de meest voorkomende blootstellingen aan (gevaarlijke) stoffen in de bouw en infra niet aan de orde. Hoewel bij extreem hoge concentraties soms hinder door de werknemers waargenomen wordt, leiden stoffen als respirabel kwartsstof, houtstof, dieselrook en asbest doorgaans pas na vele jaren van blootstelling tot merkbare gezondheidseffecten.

Hierbij speelt nog een tweede aspect: veel werknemers realiseren zich überhaupt niet dat ze blootgesteld worden, en helaas geldt dat ook voor veel werkgevers. Als de stof al waarneembaar is, is men hier vaak al aan gewend. De geur van versgezaagd hout geeft menig timmerman een warm, vertrouwd gevoel van binnen, zonder dat hij zich hierbij realiseert dat het zojuist geproduceerde stof allergieën en neuskanker kan veroorzaken. En zelfs als de blootstelling geen prettig geurtje heeft, zoals bij carboleum, wordt het toch al snel gezien als iets dat "erbij hoort". En klagen doen we nu eenmaal niet snel in de bouw. Alles bij elkaar leidt dit er toe dat men in de bouw zich vaak niet bewust is van blootstelling aan gevaarlijke stoffen, hetzij omdat de blootstelling zelf niet wordt waargenomen, of omdat er geen direct merkbare effecten van blootstelling zijn. Duur gezegd: de vakman merkt in de dagelijkse praktijk weinig van een dosis-responsrelatie.

De deskundigheid in het MKB bouwbedrijf en de beschikbare informatie over gezond werken sluiten niet op elkaar aan

Zoals in de inleiding van dit artikel al aangegeven, zijn veel kleine werkgevers afkomstig uit het vak zelf. En traditioneel is er in de opleiding tot vakman wel veel aandacht voor het vakwerk zelf, maar niet voor de bijbehorende (gezondheids) risico's. De deskundigheid in het MKB-bedrijf wat betreft gevaarlijke stoffen en hoe hier mee om te gaan is zodoende klein.

Gelukkig worden er allerlei goedbedoelde initiatieven genomen om het MKB-bedrijf te helpen aan zijn plichten te voldoen. Zo is een leverancier wettelijk verplicht om bij een product ook een veiligheidsinformatieblad (VIB) mee te leveren. Daar staat alles in wat werkgever en werknemer moeten weten. Maar, áls het VIB inderdaad al meegeleverd is, dan blijkt dit een onleesbaar en onbegrijpelijk document te zijn voor iedereen binnen het kleine bouwbedrijf. In het beste geval wordt het VIB dan toch nog maar in een map gestoken bij wijze van registratie, maar het voegt daarmee weinig toe aan de veiligheid en gezondheid op de werkvloer. En los daarvan zijn de meest gevaarlijke en veelvoorkomende blootstellingen in de bouw veelal procesemissies, denk aan kwartsstof, asbest of dieselrook. Voor procesemissies worden geen veiligheidsinformatiebladen geleverd, want in dat geval produceert de vakman de gevaarlijke stof zelf. Of zijn nabije collega doet het voor hem.

¹ *Arbeidshygiënist en arbeidsepidemioloog bij Vlandis*

Ook andere initiatieven, zoals de branche-RI&E en de Zelfinspectie en Stoffencheck-app van de Nederlandse Arbeidsinspectie, vereisen voor goed gebruik meer kennis van gevaarlijke stoffen dan het kleinbedrijf heeft. Het gevolg hiervan is dat, bij gebrek aan kennis, alle hulpmiddelen slecht aansluiten en daardoor MKB-bedrijven weinig op weg helpen richting een goed gevaarlijke stoffenbeleid. Ook het gegeven dat in de Arboret nu eenmaal staat dat het veilig moet, helpt niet echt. Zowel de kaderwet zelf als de exacte invulling daarvan zijn voor veel kleine bedrijven net zulke abracadabra als de VIBs. En wie is er eigenlijk verantwoordelijk op een groot project als je nummer vijf bent in de rij van onderaannemers?

Er zijn onvoldoende acceptabele alternatieven

De beste manier om een risico aan te pakken is de bronaanpak: gebruik maken van een alternatief product, materiaal of een alternatieve werkwijze waardoor de kans op blootstelling wordt weggenomen. Gebruik maken van alternatieven vraagt altijd om een investering. Soms moet er geld geïnvesteerd worden, omdat het alternatief prijziger is dan het originele product of proces. In het geval van bijvoorbeeld het vervangen van dieselaangedreven materieel door elektrisch materieel is deze investering zelfs buitengewoon fors. Maar soms is het ook een kwestie van het aanpassen van de werkmethoden. Dat vraagt niet zozeer een financiële investering, maar vooral de wil om te veranderen, en die moet dan zowel bij de directie als op de werkvloer in het bedrijf aanwezig zijn. Hierbij is het belangrijk om te realiseren dat voor een ambachtsman het opgeleverde resultaat telt: een alternatief moet dus praktisch even goed of beter zijn wil het een acceptabel alternatief zijn. In veel situaties zijn er prima alternatieven voorhanden, maar voor veel werkzaamheden ook niet. Een paar voorbeelden:

- Een bedrijf in de funderingsbranche kan nog geen elektrische alternatieven aanschaffen voor zijn extreem krachtige groot materieel, omdat deze alternatieven er simpelweg nog niet zijn.
- Een klein bedrijf in de infrasector zou zijn diesel-aangedreven klein materieel (bijv. trilplaten) moeten vervangen door elektrische alternatieven. Deze zijn voorhanden. Dit is echter voor een klein infrabedrijf een enorme investering. Dergelijk materieel is niet zomaar afgeschreven, want het gaat normaal gesproken decennia mee, zeker als het goed onderhouden wordt en daar zijn infrabedrijven doorgaans heel bedreven in. Vroegtijdig vervangen is zeker voor een klein bedrijf dus een forse financiële aderlating. Hoewel wettelijk verplicht, zal een klein bedrijf deze stap niet gemakkelijk kunnen zetten.

- Veel dakdekkers gebruiken een slijptol om dakpannen in een kilgoot netjes op maat te maken. Dit kan ook met een pannenknipper, waarbij nauwelijks kwartsstof vrijkomt. Dit geeft echter een iets gekarteld breukvlak, in tegenstelling tot het rechte snijvlak bij gebruik van een slijptol. Vanuit hun visie op vakwerk kiezen ze liever voor de strakke rand, zelfs als deze uiteindelijk niet of nauwelijks meer zichtbaar is.

Bijkomend probleem bij dit knelpunt is dat investeren om (gezondheids)schade op de lange termijn te voorkomen financieel lastig te verantwoorden is. De investering betaalt zich tenslotte pas over lange tijd uit. Sterker nog, als een investering voorkomt dat een werknemer op latere leeftijd longkanker ontwikkelt, dan heeft hij daar met name tijdens zijn pensioen wat aan. En toch is dit precies wat de Arboret in het kader van de zorgplicht van de werkgever vraagt.

Mogelijke oplossingen

Al met al zijn er dus heel wat kleine en grote problemen die het MKB-bedrijf in de bouw parten spelen als het zijn gevaarlijke stoffenbeleid op orde wil krijgen. Eén algehele oplossing is er dan ook niet. Toch zijn voor de meeste problemen wel oplossingen te bedenken. We lopen ze per categorie eens na.

In het dagelijks leven merken de werknemers niets van een dosis-responsrelatie

Waarom moesten we ook alweer bronaanpak toepassen? Omdat alle andere maatregelen minder effectief zijn. En bijna elke maatregel staat of valt met het gedrag van de werknemer: in het bijzonder bij het gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen (PBMs) is dit cruciaal. Maar ook de effectiviteit van organisatorische en technische maatregelen wordt geminimaliseerd als mensen zich niet aan de afspraken houden. Zeker als werknemers op de werkvloer zich niet bewust zijn van het verband tussen blootstelling aan stoffen en mogelijke gezondheidseffecten, is het extreem moeilijk om ze hun gedrag zo aan te laten passen dat ze veilig en gezond werken. Daarom: bronaanpak!

Als dat niet kan, zijn er ook mogelijkheden om onzichtbare blootstellingen zichtbaar te maken. De ontwikkeling van draagbare blootstellingssensoren gaat razendsnel. Een dagje meten en je kunt werknemers precies laten zien wanneer ze aan hoge doses blootgesteld waren. OK, misschien op MKB-niveau niet zo haalbaar, maar op brancheniveau is hier wel wat aan te doen. Denk maar aan de aloude en welbekende PIMEX filmpjes.²

² Voor voorbeelden van PIMEX filmpjes, zie <http://www.youtube.com/@Stoffenmanager/search?query=pimex>. Deze kunnen worden benaderd met behulp van de QR-code hiernaast.

Nog een idee: waarom zijn er geen symbolen voor schadelijke procesemissies? Een trilstampert met een dieselmotor heeft een hele rits met waarschuwingspictogrammen op het bedieningspaneel: ‘niet roken’, ‘gehoorbescherming verplicht’, enzovoorts. En: “verstikkingsgevaar bij gebruik in een besloten ruimte”. Dat is natuurlijk op zich logisch want een verbrandingsmotor produceert koolstofdioxide, en misschien zelfs wel koolstofmonoxide... Maar waarom niet ook een pictogram met het GHS symbool 08 om voor gezondheidsschade op de lange termijn te waarschuwen

Figuur 1: GHS 08 – Schade voor de gezondheid op de lange termijn (Door Onbekend - EPS file silhouete.eps from UNECE web site converted with ImageMagick convert and with potrace, edited in inkscape, Publiek domein, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4984101>)

(zie figuur 1)? Bij normaal gebruik, zoals bedoeld door de fabrikant, komt er toch een kankerverwekkende substantie uit dit apparaat? Dat zou voor veel gebruikers een eye-opener kunnen zijn.

De deskundigheid en de beschikbare informatie sluiten niet op elkaar aan

De VIBs zijn ingewikkeld en uitgebreid. Als een fabrikant de moeite moet nemen om allerlei toxicologische gegevens op te nemen, waarom deze dan niet ook verplichten om een samenvatting in begrijpelijke taal op te nemen? Liefst in de vorm van een filmpje of animatie, zodat beeld en tekst elkaar kunnen ondersteunen. En dan natuurlijk makkelijk bereikbaar, via een QR-code op het etiket bijvoorbeeld.

Over beeld gesproken: als ik het VIB van diesel bekijk, zie ik wel de gevaren van diesel als product, maar niet de gevaren die optreden als ik dit product ga gebruiken waarvoor het bedoeld is: het aandrijven van een dieselmotor. Opnieuw denk ik dat een simpele toevoeging van in dit geval een procesemissie pictogram meer aan de veiligheid van de gebruiker toevoegt dan het opnemen van uitgebreide toxicologische onderbouwingen.

Ook hierin kan de branche ondersteunen. Een goede branche-RIE vraagt niet in ingewikkelde bewoordingen naar blootstellingen, maar vraagt uit welke werkzaamheden verricht worden. Daaruit blijkt welke blootstellingen er (mogelijk) zijn, en welke beheersmaatregelen getroffen zouden moeten worden om de risico's goed te beheersen. Op dit moment wordt hier door Vlandis hard aan gewerkt. Een andere oplossing kan zijn om op branche-niveau uitgevoerde blootstellingsmetingen op de juiste manier te vertalen naar voorlichting- en instructiemateriaal. Zo wordt het voor het MKB-bedrijf en zijn werknemers een stuk makkelijker om blootstelling aan gevaarlijke stoffen op hun eigen werkplek in te schatten.

Er zijn onvoldoende acceptabele alternatieven

Dat er geen acceptabele alternatieven zijn, is een beetje een vicieuze cirkel: als er geen vraag komt naar betere alternatieven, dan worden deze meestal niet automatisch gemaakt. Kwestie van marktwerking. Deze vraag kan gestimuleerd worden door vervangingsplichten etc., maar het zou natuurlijk beter zijn als dat niet nodig is. En zoals gezegd: alleen een praktisch even goed of beter alternatief maakt kans om gebruikt te gaan worden. Plicht of niet. De andere kant is: een alternatief dat praktischer is, zal vanzelf gebruikt gaan worden. Ook dat is marktwerking. Het zou dus goed zijn om fabrikanten te stimuleren actief te investeren in praktische alternatieven, dan gaan de gebruikers dit vanzelf ook toepassen.

Daarnaast maakt onbekend onbemind. Als iets goed werkt, ga je niet zo maar een onbekend alternatief aanschaffen; zeker niet als dit een forse investering vraagt. Maar er zijn ook tussenoplossingen. Zo kan elektrisch materieel gehoord worden, desnoods op een kleiner project, om er kennis mee te maken en de stap naar eventuele aanschaf kleiner te maken. Als er genoeg vraag bij de verhuurbedrijven komt, zal dit de hierboven genoemd marktwerking in de hand werken.

We stelden onder het kopje “knelpunten” dat het lastig is om te investeren in oplossingen die pas op de lange termijn schade voorkomen. Daarom is het goed om hierbij ook vooral naar werkwijzen te kijken: kun je het werk zo (her) organiseren dat de nieuwe oplossing praktischer is? Dan zal de vakman deze snel omarmen en de nieuwe werkwijze zal niet alleen gezonder maar ook productiever zijn.

Conclusie en aanbevelingen

We hebben een ingewikkeld probleem voor het voetlicht gesteld, waarbij iedere oplossing ook weer zijn eigen, nieuwe problemen met zich meebrengt. Onderstaande aanbevelingen zouden het MKB-bedrijf in de bouw, en ook in andere sectoren, écht op weg kunnen helpen om hun gevaarlijke stoffenbeleid te verbeteren.

- Besteed in de vakopleidingen meer aandacht aan veiligheid & gezondheid en, als onderdeel daarvan, hoe je veilig met gevaarlijke stoffen kunt werken. Zo stromen

er verse vakmensen de sector in die weliswaar nog niet de jarenlange ervaring in het ambacht hebben, maar wel weten wat de risico's zijn en hoe je gezondheidsschade zoveel mogelijk kunt voorkomen. Overigens zou een soort verplichte basisopleiding "Arbowettelijke verantwoordelijkheden" voor startende ondernemers ook niet verkeerd zijn.

- Gezien het ontbreken van relevante kennis bij de bedrijven zelf, ligt de grootste verantwoordelijkheid nu bij de brancheorganisaties. Laten zij het voortouw nemen om kennis binnen haar achterban te bundelen en te delen. Daarnaast zijn het de branches die het gesprek aan kunnen gaan met de overheid en met leveranciers.

Door op deze manier in de opleiding de basis te leggen en met vereende krachten bewustwording en verandering te bewerkstelligen, kunnen we een duurzame verbetering voor elkaar krijgen. Maar: laten we hierbij haalbare doelen stellen. Te grote stappen zijn voor veel bedrijven onhaalbaar en zorgen daardoor eerder voor stilstand. Laten we als branche, en als overheid, daarom met elkaar realistische doelen stellen en deze tussentijds evalueren en aanpassen. Zo kunnen we stap voor stap op weg naar een wereld waarin ook het MKB-bouwbedrijf veilig & gezond overweg kan met de stoffen waarmee gewerkt wordt.

Meer ideeën kunt u vinden op: www.bronaanpak.nl